

Opbrengstgericht werken met Piramide

‘Maar dat doen we eigenlijk al!’

Opbrengstgericht werken betekent gericht aan doelen werken die je met je groep wilt bereiken en aansluiten bij de onderwijsbehoefte van ieder kind. Hoe kun je *Piramide* inzetten om goed opbrengstgericht te werken?

Marieke op den Kamp en Irma Koerhuis zijn ontwikkelaars bij de vakgroep Het Jonge Kind van Cito

Piramide is een educatief concept voor kinderen van nul tot zeven jaar. Het legt de nadruk op de totale ontwikkeling van kinderen. De basis is de emotionele ontwikkeling, waardoor kinderen zich veilig, competent en autonoom voelen. Maar ook de cognitieve ontwikkeling en de ontwikkeling van beweging en creativiteit in handelen en in denken heeft een belangrijke rol.

Anke werkt al vier jaar met *Piramide*. Haar school legt extra accent op taalontwikkeling. Daarom maakt Anke een apart groepsplan om de taalontwikkeling te stimuleren. Ze selecteert uit de projecten de taalactiviteiten die aan de doelen werken die ze belangrijk vindt. Ieder half jaar evalueert ze de ontwikkeling van de kinderen in haar groep. Op basis hiervan maakt ze een plan om haar aanbod beter aan te passen aan de niveaus van de kinderen. Wie extra aandacht nodig heeft, krijgt tutoring en wie een extra uitdaging nodig heeft, krijgt ‘activiteiten voor pientere kinderen’.

Met *Piramide* verrijk je het spelen en zelfstandig leren. Maar je bereidt ook activiteiten met een groep(je) voor. Hiervoor staan in de projectboeken allerlei speelse suggesties, waarbij kinderen kunnen handelen met concrete materialen. En dat is zeker geen kwestie van ‘lesjes afdraaien’. Je past de activiteiten aan aan het niveau en de interesses van de kinderen uit je groep. Alleen dan kun je een goede leeropbrengst verwachten. Maar aan welke doelen werk je? Welke activiteiten kies je en aan welke kinderen biedt je deze aan?

Opbrengstgericht werken

Met *Piramide* werk je bewust aan specifieke doelen door beredeneerde keuzes te maken uit het activiteiten aanbod en aan te sluiten bij het niveau

van de kinderen. Hierbij kun je gebruik maken van een groepsplan. Opbrengstgericht werken lijkt misschien gericht op het signaleren en wegwerken van achterstanden, maar is vooral het opsporen en benutten van talenten van kinderen. In *Piramide* maken we de cirkel van opbrengstgericht werken ROND.

Deze cirkel, die je twee tot vier keer per jaar doorloopt, bestaat uit:

- 1 **Registreren**: bepalen van doelen en verzamelen van gegevens van kinderen.
- 2 **Overbrengen**: analyseren van gegevens van kinderen en vertalen naar onderwijsbehoeften. En het clusteren van leerlingen met vergelijkbare onderwijsbehoeften.
- 3 **Nuttig plannen**: opstellen van een doelgericht groepsplan waarin je een gedifferentieerd aanbod plant voor groepjes kinderen met vergelijkbare onderwijsbehoeften.
- 4 **Doen**: uitvoeren van het groepsplan.

En dan draait de cirkel weer door naar '1. Registreren: evalueren van de opbrengsten van het

Een goede leeropbrengst kun je alleen verwachten als je de activiteiten aanpast aan het niveau en de interesses van de kinderen

In de overzichten kun je per project activiteiten opzoeken die een bijdrage leveren aan de doelen van je groepsplan. In de activiteitenplanning kun je dan zelf die accenten leggen die je belangrijk vindt voor je groep. Na afloop van een project kun je in het overzicht de activiteiten markeren die je met de kinderen hebt uitgevoerd. Per kolom kun je zien aan welk ontwikkelingsgebied of aan welk doel veel, weinig of niet gewerkt is. Zo kun je nagaan of je onderwijsaanbod goed in balans is. Belangrijk, want het kleuteronderwijs moet breed blijven! Bij een volgend project kun je eventueel andere accenten leggen.

Ruben is een enthousiaste jongen uit groep 2. Hij zit al vijf maanden bij Anke in de groep, dus ze heeft al een beeld van hem. Ook heeft ze al veel gegevens over hem verzameld, onder andere met *Taal voor kleuters*, *Rekenen voor kleuters*, *Vision voor kleuters*, gesprekken met ouders en natuurlijk met Ruben zelf. Samen met Ruben heeft ze een digitaal portfolio gemaakt met daarin zijn eigen werk en korte notities van haar observaties.

groepsplan'. Deze informatie gebruik je om de registratie bij te stellen. Daarna doorloop je de stappen opnieuw.

Registeren: welke doelen?

Opbrengstgericht werken begint met het bepalen van de doelen die je wilt bereiken. Voor groep 1 en 2 zijn door SLO veel verschillende doelen opgesteld (zie ook het artikel van Karin Westerbeek op pagina 6-9 van deze HJK; doelen zijn te downloaden via: www.slo.nl/primair/themas/jongekind/doelen). Deze doelen liggen ten grondslag aan de ontwikkeling van *Piramide*. Maar aangezien *Piramide* een brede ontwikkeling stimuleert, zijn er in samenwerking met deskundigen op gebied van onder andere spel, teken-schrijfmotoriek, dans, muziek, denkontwikkeling en persoonlijkheidsontwikkeling aanvullende doelen geformuleerd en uitgewerkt in projecten. Met de projecten werk je gericht aan de doelen die zijn opgesteld voor groep 1 en 2. Er zit dan een verantwoorde en evenwichtige opbouw in je aanbod. Een extra methode naast *Piramide* is dus niet nodig.

Tools

Piramide biedt veel tools voor plannen en registreren: in digitale werkdocumenten staat per project welke activiteiten een bijdrage leveren aan het realiseren van het betreffende doel.

Doelen	Projecten		
	Mensen	Herfst	Wonen
P. Bewegen in de ruimte			
Kunnen met hele lichaam grote bewegingen in ruimte uitvoeren.	Be 3 Sl 1, 3	Sl 3, (4), 5	
Kunnen lopen in ruimte volgens bepaalde route op bepaald ritme (en gericht bewegen met armen).	Sl 3	Sl (4), 5	Sl 3

Be= Beeldende hoek

SL= Speellokaal

Tabel 1: fragment van het overzicht doelen en activiteiten uit *Piramide*

Door je dagelijkse observaties en het bekijken van het spelen en werken van kinderen verzamel je veel authentieke informatie over de ontwikkeling van een leerling. Daarnaast verzamel je met behulp van een observatie-instrument of toetsen ook meer objectieve gegevens.

Overbrengen: analyseren en vertalen

Hoe beter je de onderwijsbehoeften in beeld hebt en daaruit kunt afleiden welke houding, gedrag en aanpak dit kind van je vraagt, hoe effectiever je aanpak is. Kinderen kunnen zich pas ontwikkelen als aan hun basisbehoeften is voldaan. Ze voelen zich dan veilig, competent en autonoom. >>

Tabel 2: fragment van het registratieformulier bij het project Eten & drinken. De letters verwijzen naar het subdoel waaraan gewerkt wordt.

Nummer	Pagina	Activiteit	Inhoud	Sociaal-emot. ontwikkeling	Motorische ontwikkeling	Kunstzinnige ontwikkeling	Taalontwikkeling	Ontwikkeling waarnemen, denken en rekenen	Oriëntatie op ruimte, tijd en wereldverkenning.
Ontdekhoeck									
1	19	Wat gebeurt er ...	Proefjes met eten en drinken				B	A	
2	22	Lekkere limonade	Kleurnuances: limonade op een rij				D	A, B, E, H	
Denkhoeck									
1	24	Mag het ietsje ...	Wegen en meten etenswaren				D	E, F	
2	26	Getallenboekje	Groep 1: dem. getal 2 Groep 2: dem. getal 7 + liedje			(K)		H, I, J	

Houd daarnaast rekening met hun behoefte aan spelmatigheid (spelend leren), handelen en omgaan met concrete materialen. Om een aanpak te kiezen die bij de leerling het meest oplevert, moet je daarnaast goed naar de individuele onderwijsbehoeften van kinderen te kijken. Wat zijn de factoren die dit kind stimuleren of juist remmen in zijn ontwikkeling?

- kinderen die meer ondersteuning nodig hebben;
- kinderen die meer uitdaging nodig hebben.

Daarnaast kun je voor specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen aandachtspunten binnen de niveaugroepen noteren. Laat kinderen die een zelfde soort aanpak nodig samen activiteiten doen.

Om te begrijpen wat Ruben nodig heeft, kijkt Anke verder. Uit de gegevens blijkt dat Ruben heel hoog scoort op de toetsen taal en rekenen. Hij is gedreven en is er vaak als eerste bij als er iets nieuws geïntroduceerd wordt. Toch trekt hij zich terug als Anke vraagt of hij met het nieuwe materiaal iets wil doen. Tijdens groepsactiviteiten is hij soms onrustig. Hij praat vaak door andere kinderen heen of wil soms niet meedoen. Hij vertelt thuis niet veel over wat hij doet in de klas. Hij zegt wel dat hij dingen spannend vindt en dat hij het jammer vindt dat zijn tekening niet zo mooi geworden is als hij wil.

Ruben wordt ingedeeld bij het groepje kinderen dat extra uitdaging nodig heeft, met de aantekening dat Anke vooral begeleiding geeft bij het kijken naar het proces waarin fouten maken nuttig is, in plaats van alleen het product.

Een stimulerende factor bij Ruben is zijn enthousiasme voor nieuwe dingen en zijn cognitief vermogen. Een remmende factor zou zijn onzekerheid kunnen zijn. Vertaald naar onderwijsbehoeften: Ruben heeft op cognitief gebied mogelijk meer behoefte aan uitdaging. Anke neemt zich voor om meer in te spelen op zijn enthousiasme door hem regelmatig iets nieuws aan te bieden (materiaal, techniek). Aandachtspunt is dat dit gebeurt op een veilige manier, waarbij Ruben leert uitproberen. Alles is goed en niets is fout. Anke zal complimenten geven over de initiatieven die hij neemt bij deze experimenten.

Clusteren van leerlingen

Je analyse van leerlinginformatie (op basis van observaties en toetsresultaten) is de basis voor het clusteren van leerlingen in drie niveaugroepen. Binnen *Piramide* werk je met drie niveaugroepen:

- basisgroep;

Aan het einde van de vier groepsplanperiodes kun je de samenstelling van de niveaugroepen bijstellen na evaluatie van het groepsplan, onder andere op basis van je eigen observaties en de toetsresultaten.

Nuttig plannen: groepsplannen

Voor de drie niveaugroepen plan je een gedifferentieerd aanbod in je groepsplan. In de *Piramide* projecten zijn activiteiten voor de drie niveaugroepen uitgewerkt: groepsactiviteiten, activiteiten met meer ondersteuning, activiteiten met meer uitdaging en niveaugroepen.

Groepsactiviteiten

De groepsactiviteiten zijn bedoeld voor de basisgroep en ook voor kinderen die meer ondersteuning of meer uitdaging nodig hebben. Om alle kinderen actief te laten zijn en in te spelen op hun inbreng, is het zinvol om activiteiten in kleine(re) groepjes uit te voeren. Uit sociaal oogpunt is het ook belangrijk om met de hele groep activiteiten uit te voeren, samen te zingen, te rijmen of te luiseren naar een verhaal.

Meer ondersteuning

Voorafgaand aan een groepsactiviteit plan je voor kinderen die extra aandacht nodig hebben tutoring in. Tutoring is een vorm van pre-teaching, waarbij je met een of enkele leerlingen de inhoud van een

In de projectboeken staan allerlei speelse suggesties voor groepsactiviteiten, waarbij kinderen kunnen handelen met concrete materialen

groepsactiviteit op een andere manier voorbereidt. Hierdoor kunnen deze kinderen ook met succes met de groepsactiviteit meedoen. Tutoring heeft hetzelfde doel als verlengde instructie, maar werkt door de pre-teaching veel gunstiger voor het zelfbeeld van de kinderen.

Meer uitdaging

Plan voor kinderen die extra uitdaging nodig hebben, na de groepsactiviteiten activiteiten voor pientere kinderen in. Deze bieden meer verbreding en verdieping. Het proces staat centraal en het accent ligt op een onderzoekende houding. Eventueel kun je voor deze kinderen verkorte instructie tijdens groepsactiviteiten toepassen.

Werken met niveaugroepen

Door het werken met niveaugroepen werk je met de kinderen toe naar dezelfde doelen, maar op een andere manier. Tutorkinderen gaan niet langzamer door de projecten: de doelen die de kinderen eind groep 2 (volgens SLO, 2011) minimaal zouden moeten beheersen gelden ook voor hen. We laten kinderen die meer uitdaging nodig hebben ook niet sneller door de projecten gaan en bieden deze kinderen geen activiteiten aan die bedoeld zijn voor de volgende groep.

Doen: groepsplan uitvoeren

In het groepsplan leg je de doelen en de groepsindeling voor de groepen 1 en 2 apart vast. Maar in de uitvoering van activiteiten kun je waar mogelijk de kinderen van groep 1 en 2 samen nemen en dan binnen de activiteit differentiëren in aanpak/opdrachten. (dit wordt ook gesuggereerd door de PO-raad).

Ruben gaat met andere kinderen aan de slag met een aantal activiteiten voor pientere kinderen. Er is extra aandacht voor experimenteren en leren van fouten.

De cirkel opnieuw ROND maken

Na de uitvoering van het groepsplan kom je weer bij stap 1: registeren. Evalueren begint al voorafgaand aan de uitvoering; je bepaalt waar je op gaat letten. Tijdens het uitvoeren van het groepsplan en de projecten kijk en registreer je hoe het gaat. Gekoppeld aan de groepsplannen evalueer je aan het eind van de periode: zijn je doelen bereikt? Ja? Dan kun je een stap verder gaan in de volgende periode. Sta stil bij de aanpak. Waren de doelen uitdagend genoeg? Waren ze ook sneller te bereiken? Nee? Wat moet je aanpassen in je aanpak? Deze aanpak is geen herhaling, maar op een andere manier toewerken naar de doelen.

Ruben heeft met veel plezier meegedaan aan de activiteiten voor pientere kinderen. Hij durft meer uit te proberen, zeker samen met andere

ren. Hij laat zijn moeder in de klas zien waaraan en met wie hij heeft gewerkt. Anke heeft ervaren dat de tijd om te experimenteren bij de activiteiten soms te kort was. Dan waren de kinderen nog aandachtig bezig, maar moesten ze al opruimen om te gaan eten en drinken. De plaats van de activiteiten in de dagplanning past Anke daarom aan. Ze vond het zelf moeilijk om het groepje 'los' te laten en zich niet steeds met de uitvoering te bemoeien. Dit is een aandachtspunt voor haar aanpak in de volgende ronde.

Ingebakken

Omdat *Piramide* al cyclisch doelgericht werkt in niveaugroepen met behulp van tutoring en activiteiten voor pientere kinderen, is opbrengstgericht werken er al 'ingebakken'. Een nieuw element van opbrengstgericht werken is dat je je eigen accenten in je aanbod kunt leggen, bijvoorbeeld door je te richten op doelen van de rekenontwikkeling. Door voorbereiding en structuur zitten de doelen 'in je hoofd' en heb je tijd om tijdens de uitvoering flexibel in te gaan op wat er gebeurt.

Een mooie conclusie komt van een leerkracht in de training 'Opbrengstgericht werken met groepsplannen in *Piramide*': 'Nu heb ik een duidelijk overzicht en weet ik waar ik op moet focussen. Ik dacht dat het heel ingewikkeld was. Maar dat opbrengstgericht werken met *Piramide*, dat doen we eigenlijk al!' 🌸

Leestips

- *Piramide, de methode voor jonge kinderen* (Cito, 2011) schetst een beeld van hoe er met *Piramide* gewerkt wordt.
- Hoe er bij *Piramide* systematisch geëvalueerd wordt, staat in de publicatie *Piramide: observeren en toetsen* (Cito, 2012).
- In de cursus 'Opbrengstgericht werken met groepsplannen in *Piramide*' worden in een cursusdag alle stappen praktisch ingevuld. Meer informatie op <http://trainingenadviesjongekind.cito.nl>

📄 Een activiteit voor pientere kinderen uit het project 'Kleding' kun je downloaden op www.hjk-online.nl